

Видение души заставляет мир *говорить в человеке*, а не человека – говорить о мире. И вот существует не только логос линий, который представляет универсальное Бытие без обращения к понятию, но и логос звуков, запахов – всего того, что доступно всем органам чувств человека. Видение души позволяет человеческому «Я» завершиться, почувствовав себя участвующим в артикуляции Бытия.

Выводы. Фриссон выступает телесным проявлением души человека. И играет такую же роль в «видении» душой человека бытия, как зрительный анализатор в теории видения М.Мерло-Понти. Это «видение» души обретает свою целостность в феномене любви. Именно человеческая способность любить и обуславливает такой феномен, как фриссон.

Данный текст далеко не исчерпывает заявленной темы – тщательного философско-антропологического (а не только физиологического или психологического) осмысления требует связь деятельности отдельных органов чувств с душой человека. Дальнейшие исследования в направлении заявленной темы могли бы ответить на вопрос о том, как целостность души человека влияет на деятельность органов чувств.

Литература:

1. Губин В. Философская антропология: Учебное пособие для вузов / В.Губин, Е.Некрасова. – М.: ПЕР СЭ; СПб.: Университетская книга, 2000. – 240 с. – (Humanitas).
2. Мерло-Понти М. Око и дух / Морис Мерло-Понти; Пер. с франц., предисл. и коммент. А.В.Густыря – М.: Искусство, 1992. – 63 с.
3. Робсон Д. Пять способов почувствовать «кожный оргазм» / Дэвид Робсон. – [Электронный ресурс]. – Точка доступа: https://www.bbc.com/ukrainian/vert_fut_russian/2015/10/151011_ru_s_vert_fut_five_ways_to_have_a_skin_orgasm. (09.06.2019).
4. Grewe O. Chills in different sensory domains: Frisson elicited by acoustical, visual, tactile and gustatory stimuli / Oliver Grewe, Björn Kätzur, Reinhard Kopiez, Eckart Altenmüller. – [Электронный ресурс]. – Точка доступа: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0305735610362950>. (09.06.2019).

УДК 305-055.2

Гордєєва І.

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПРОБЛЕМА ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

На основі аналізу праць вітчизняних та зарубіжних дослідників у статті досліджено проблему гендерної рівності сучасного українського суспільства та виявлено її причини. Розкрито світоглядні, культурні та мовні стереотипи свідомості, які перешкоджають вирішенню проблеми на соціокультурному рівні. Підкреслено, що подолання проблеми декларативного характеру гендерної рівності та гендерної дискримінації в Україні потребує звільнення від стереотипів масової свідомості, породженої радянською патріархальною системою.

Ключові слова: гендерна рівність, гендерна дискримінація, ідентичність, гендерні стереотипи, маскулізм, фемінізм, «третьа стать»

Гордеева И.В. Проблема гендерного равенства в современной Украине. На основе анализа работ отечественных и зарубежных исследователей в статье исследована проблема гендерного равенства современного украинского общества и выявлены ее причины. Раскрыто мировоззренческие, культурные и языковые стереотипы сознания, которые препятствуют решению проблемы на социокультурном уровне. Подчеркнуто, что преодоление проблемы декларативного характера гендерного равенства и гендерной дискриминации в Украине нуждается в освобождении от стереотипов массового сознания, порожденного советской патриархальной системой.

Ключевые слова: гендерное равенство, гендерная дискриминация, идентичность, гендерные стереотипы, маскулизм, феминизм, «третий пол»

Hordieieva I. The problem of gender equality in modern Ukraine. Based on the analysis of the work of domestic and foreign researchers, the article examines the problem of gender equality in modern Ukrainian society and identifies its causes. Disclosed ideological, cultural and linguistic stereotypes of consciousness that impede the solution of the problem at the socio-cultural level. It was emphasized that overcoming the problem of the declarative nature of gender equality and gender discrimination in Ukraine needs to be freed from the stereotypes of mass consciousness generated by the Soviet patriarchal system.

Keywords: gender equality, gender discrimination, identity, gender stereotypes, masculism, feminism, "third sex"

Постановка проблеми. В умовах сучасної України проблема гендерної рівності, як і в усьому світі, розглядається експертами в даній галузі всебічно. Поміж тим, її вирішення вимагає часу, зусиль та коректного підходу для того, щоб всі члени суспільства мали можливість брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Незважаючи на пильну увагу суспільства на проблему гендерної рівності, в сучасному світі навряд чи можна повністю усунути гендерну нерівність та дискримінацію за ознакою статі. Це обумовлено не тільки збереженням патріархальних суспільних стереотипів, а й своєрідністю політичної традиції [6].

Попри те, що принцип гендерної рівності в українському суспільстві закріплений конституційно, гендерна дискримінація все ж має місце в сучасному світі. Основною проблемою є декларативний та формальний характер гендерної рівності. У ст. 24 Конституції України стверджується, що не «може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами з охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим

захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям» [11]. Попри це, як свідчать експерти Центру Разумкова, майже у всіх сферах для жінок існують реальні перешкоди на ринку праці. Їх коріння криються в самій системі організації зайнятості та в проблемах, з якими зустрічаються жінки, прагнучи поєднати професійну діяльність з виконанням сімейних обов'язків [5, с. 8]. Показово, що зазначена ситуація довго зберігається навіть всупереч тому, що частина працюючих жінок, які мають вищу освіту, значно перевищує відповідний показник для чоловіків. До того ж, в більшості галузей жінки з різних причин обіймають посади, які не вимагають високої рівня кваліфікації і не передбачають можливостей професійного зростання. Внаслідок цього станом на 2016 рік за даними Центру Разумкова середня заробітна плата українських жінок на 34% нижче тієї, яку отримують чоловіки [6].

Попри те, що проблема гендерної рівності від самого початку актуалізувалася як жіноча, на разі вона торкається і чоловіків. Так, приміром, права чоловіків теж порушуються, показовими в даному контексті є не тільки маскулізм як явище і суспільний рух, що виступає за надання чоловікам тих прав, що вже надані жінкам і досягнення таким чином рівноправ'я, а пануючі у суспільстві стереотипи [21]. Зазвичай вони мають високий рівень репресивності та вимагають від чоловіків відповідності усталеним соціальним стандартам і передусім історично сформованому маскулінному образу. Проблема індивідуального гендерного самовизначення особливо чітко проявляється стосовно представників ЛГБТ-спільноти. Належність до неї зумовлює істотні складнощі у реалізації природних прав та свобод її представників, як мінімум через те, що у Конституції України ніде не зазначено про права та свободи третього гендеру (представників «третьої статі»).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Доволі високий рівень гендерної дискримінації та збереження гендерної нерівності у пострадянському просторі, зокрема й в Україні наразі залишається невіддільною частиною інтелектуального дискурсу. У контексті даної проблеми працювали такі автори як С. Айвазова [1], І. Гоян [6], Ю. Івченко [8], Д. Ісламова [9], Лавріненко Н. [12], М. Смольницька [14], В. Сороковікова [15], С. Сторожук [7], О. Уварова [17], Л. Цимбал [20], Христина ді Стефано [19] та ін. Частина з них пропонують правове бачення проблеми на основі законодавчої бази, а інші розвивають соціально-історичний підхід до вирішення проблеми гендерної рівності. Усі згадані дослідники акцентують увагу на тому, що попри законодавче закріплення принципу гендерної рівності, в Україні існує цілий ряд перешкод для його реалізації. Дослідники визнають те, що в Україні існує гендерна дискримінація, яка породжує гендерну нерівність у суспільстві, порушення прав та свобод людини у сфері політичного, культурного життя, у плані кар'єрного росту та на побутовому рівні.

Виокремлення раніше нерозв'язаної проблеми. Попри чільну увагу інтелектуального дискурсу до проблеми гендерної рівності, наразі немає підстав говорити про наявність ефективних шляхів її вирішення. Так, приміром, коли мова йде про Україну, є всі підстави говорити про декларативний характер гендерного законодавства. Особливо гостро вказана проблема проявляється стосовно представників «третьої статі». Високим поки що залишається й рівень гендерної дискримінації за

гендерною ознакою у всіх сферах життя, який великою мірою зумовлений інертністю громадянського суспільства стосовно заявлених проблем.

Формулювання мети та постановка завдання. Метою дослідження є висвітлення проблеми гендерної нерівності крізь призму гендерних стереотипів мислення. Основним завданням дослідження є розкриття світоглядних та соціокультурних впливів, нав'язаних тоталітарною системою та традиційними стереотипами масової свідомості, які визначили гендерно-ментальні парадигми в умовах сучасної України.

Виклад основного матеріалу. Попри неабиякі зрушення у законодавчій сфері, в Україні досі панують гендерні стереотипи. Частіше за все вони транслюються засобами мови та культури. В цьому контексті доречно згадати велику кількість побутуючих на рівні буденного життя анекдотів щодо потенціалу жінок у соціальному виробництві.

На перший погляд, може видатися, що витoki гендерних стереотипів сягають своїм корінням традиційної культури. Поміж тим, це далеко не так. В українській традиційній культурі, на відміну від європейської (в якій жінка була дискримінована), українські жінки користувалися не тільки глибокою повагою, а й численними правами у справах родинних та весільних [4]. В даному контексті можна згадати соціальний статус українських вдів, які після смерті чоловіка не тільки успадковували його майно, а й мали право самостійно займатися господарюванням. Показовим видається й невідчужуване право жінки на віно, право матері видавати заміж доньку тощо [18]. Тобто українська жінка у традиційному суспільстві насправді мала багато вольностей.

Головною причиною існування гендерної нерівності в українському суспільстві було цілком логічне з огляду на своєрідність існування культурної пам'яті збереження в сучасному соціокультурному бутті радянських стереотипів та суспільних практик, в межах яких законодавство виступає своєрідними програмовим гаслом, яке відкриває можливість для міжнародного діалогу, не означаючи водночас напряду громадянської політики. Як відомо, ця політична практика зародилася ще в радянській державі, яка, попри законодавче закріплення принципу гендерної рівності, на практиці підтримувала патріархальні цінності. Підсумком цих відмінностей стала колізія між юридичним та фактичним становищем жінки, на яку покладалися подвійні обов'язки – сімейні та професійні [1]. Внаслідок цього жінка була змушена затрачати вдвічі більше сили та часу на виконання цих обов'язків, тоді як на чоловіка було покладено лише професійні обов'язки. Таким чином, радянська влада привносить в українське суспільство російські стереотипи через потребу у трудовому ресурсі і нерівний розподіл праці.

Так, приміром, М. Смольницька, розглядаючи становище жінки в радянській Україні прийшла до висновку, що жінка в радянські часи стала вагомим трудовим ресурсом, який був мобілізований державою для виконання різнопланових завдань. Поміж тим в дійсності, можливості жінки залишалися обмеженими – вона могла реалізуватися професійно зазвичай тільки в сфері жіночих професій до яких належали сфери обслуговування та освіти, а також на рівні сімейного життя – як дружина та мати. Звісно, такі висновки можуть видатися надто категоричними, оскільки право професійної реалізації жінки великою мірою визначалося її місцем в тогочасній суспільній стратифікації, соціальним статусом та походженням [14]. Це, своєю чергою, дає підстави

стверджувати, що законодавче закріплення гендерної рівності в радянський період, відкрило можливість для професійної самореалізації жінок, водночас не забезпечивши їм рівних прав з чоловіками.

Приміром, у політичній верхівці певна, але невелика кількість жінок, була рівноправна з чоловіками. Синонімом партії був батько, якому усі непартійні підпорядковуються. Звичайні жінки мали статус підпорядкований чоловікові. Цей статус з'являється в радянському суспільстві і це новий стереотип, який діє не на користь жінок. На противагу, в американському суспільстві жінки реалізують свій потенціал у жіночих клубах, беруть на себе низку громадських справ і є надто активними, бо мають на це вільний час та енергію. Натомість радянська жінка була переважаюча роботою вдома та роботою поза домом.

Особливої гостроти набуває ситуація у поствоєнний період, коли відсоток чоловічої частини населення значно зменшується, а відтак жінкам необхідно працювати. В той же час жінка залишається матір'ю, господинею вдома та виховує дітей. Чоловік отримує жіночу роль, це ми можемо побачити на прикладі персонажа сантехніка Афоні, який транслюється через радянський кінематограф. Радянський чоловік втрачає риси маскулінності, що притаманні для традиційного і модерного суспільства. Натомість жінка активно з усім бореться і не має права на кризу особистості. Таким чином, бачимо зміну ролей жінки та чоловіка в радянському суспільстві.

Як бачимо, походження радянських стереотипів має свою основу і в культурному сегменті. Так, показовим для України є вплив російської культури засобами мистецтва, зокрема кінематографічного. Так, образи чоловіків з радянських художніх фільмів, таких як «Службовий роман» та «Іронія долі» Новосельцев та Лукашин уособлюють зразкових радянських громадян, проте безініціативних, несамовизначених, без вираження власної свободи. Все це було прийнятно для тогочасної влади, для партії, оскільки чоловіки, які не були частиною партійної номенклатури, від неї повністю залежали. Таким чином була побудована тоталітарна система, яка не допускала громадян-чоловіків до прийняття самостійних рішень. Така ж ситуація склалась і для чоловіків в самій комуністичній партії. Усі рішення приймалися генсеками через ієрархічну партійну систему [7]. У даному контексті маємо наслідки радянського культурного виховання для України, що на практиці, попри узагальнені стереотипи, призвели до ідентифікації чоловіка з особою, що нездатна до відповідальних вчинків.

Акцентуючи увагу на нерівноправності чоловіків та жінок в радянський період, ми цілком свідомі тієї нерівності від якої потерпало усе радянське суспільство і особливо вільнодумна інтелігенція, незалежно від віку та статі. Водночас, не хотілося б забувати і того, що радянська влада досягла небувалого рівня соціальної рівності. Водночас із усіма цими зрушеннями існували образи та переконання, які на наш погляд, зумовили вкорінення гендерних стереотипів, які несвідомо транслювалися комуністичною ідеологією. Як відомо, концептуальною основою останньої, була маскулінна в основі своїй марксистська філософія [19]. Багато в чому її маскулінність ми можемо прослідкувати у біографічних моментах філософа, а саме – Маркс отримав релігійну освіту, яка ґрунтується на підкоренні жінки чоловікові. Він є типовою людиною модерну. В цілому уся марксистська ідеологія транслює модерний тип мислення.

Якщо заглибитись в онтологічний ґрунт побудови суспільства за Марксом, у дослідженнях Христини ді Стефано [19] знаходимо більш раціональне пояснення того, що марксистська система є великою мірою маскуліною через протиставлення «природа і суспільство». Так, аналогія В. Петті, яку Маркс зі схваленням цитує в «Капіталі» [13], що «праця – батько матеріального світу, а земля – його мати», підтверджує уявлення про природу як інертну матеріальну субстанцію і асоціативно підіграє сексистському уявленню про жінок як пасивних, природних, а тому не зовсім людських істот [19]. Це прояв маскуліності, так як є породженням поєднання уявлень і потреб – стану, що минає корінням в гендеровану ідентичність, засновану на протиставленні материнському світу. На думку Христини ді Стефано, це увічніює страх перед природними, а значить, «небезпечними» жінками і, як наслідок, необхідність панування над ними. Відтак увесь маскулізм Маркса протистоїть природному, що насамперед асоціюється з жінкою, яку ставить нижче за чоловіка, а чоловік, у свою чергу, співвідноситься з прогресом, розвитком суспільства та економічного життя, в якому жінка займає значно нижчу позицію.

До того ж марксистські категорії «виробництва», «відтворення», «праці», «експлуатації» і «класу» не відображають важливих складових життя жінок. Як вказує Христина ді Стефано, марксизм також неадекватний в якості стратегічної теорії соціальної зміни для жінок. Вона пояснює це твердження тим, що Марксів аналіз «людської» праці в найважливіших своїх аспектах має на увазі невидимість праці жінок.

Відомий теоретик та дослідниця гендеру Н. Хартсок, вказує на те, що насправді Маркс у своєму аналізі відштовхується від чоловічої праці та ігнорує особливості жіночої праці [23]. Тобто праця для Маркса – це праця, яку виконує робітник поза межами дому на благо держави, наприклад, на виробництві. Вся інша праця не є працею, тобто щоденна праця жінки вдома навіть не розглядається. З огляду на онтологічний і матеріалістичний акцент Маркса на трудову діяльність людей і попередніх умовах певних форм специфічно «людської» діяльності, невидимість жінок (особливо в ролі вихователів/ годувальниць та матерів) надзвичайно дивна і проблематична.

Хоча існує і протилежна думка, на яку вказує дослідниця В.І. Сороковікова, яка вважає, що К. Маркс, як будь-який соціаліст або комуніст виступав за рівність чоловіків та жінок. І далі наводить судження Маркса про те, що «положення жінок – це критерій розвитку суспільства» [15]. Ззовні суспільство за Марксом дійсно виглядає як рівноправне, таке, в якому всі працюють на благо держави, але це швидше лозунг радянської пропаганди. Радянський Союз активно трансливав, що всі мають бути рівними незалежно від професії, статусу тощо. Наприклад, лікар отримує практично ту ж заробітну плату, яку отримує дворник, за виконану роботу. Тогочасне населення це гасло цілком влаштовувало. Тобто чоловік та жінка працюють і відповідно отримують рівноцінний в грошовому еквіваленті заробіток (якщо мова йде про виконання рівних функцій). Але в соціальному плані реально усі жили рівнозначно бідно попри те, що політична верхівка жила зовсім за іншими критеріями, незанимаючи для звичайних людей.

У період «індустріалізму» утверджуються соціальні відносини та соціальні стереотипи, які є типовими для індустріального суспільства, зокрема це стосується і жіночих професій. Через зорієнтованість на патріархальні цінності суспільства, жінки не

були годувальниками сім'ї, відповідно їх заробітки були меншими за чоловічі. Інакше кажучи, гендерний розподіл трудової діяльності, зумовлений традицією і особливостями соціальної політики, призвів до нерівного розподілу за гендерною ознакою [7].

Як вказує американський філософ та дослідник Елвін Тоффлер [16], наслідки індустріалізації мали величезний вплив на сімейне та професійне життя, ролі сексуальних партнерів і на внутрішнє життя кожного індивіда. Так, Друга хвиля цивілізаційних змін Тоффлера призвела до створення нуклеарної сім'ї, що складається з батька, матері і декількох дітей, не обтяжена родичами, яка стала стандартною, соціально визнаною «сучасною» моделлю сім'ї у всіх індустріальних суспільствах, як капіталістичних, так і соціалістичних [16].

Тоффлер досліджує типове модерне суспільство, яке є закритим, тобто зберігається контроль у всіх галузях життя, що особливо притаманно радянській системі. Оскільки чоловіча роль в даному типі суспільства – бути активним, працювати на благо сім'ї поза її межами, тобто на виробництві. Жіноча роль в традиційному уявленні, в переважній більшості – бути пасивною, жити за природними процесами. Жінка, яка почала заробляти поза межами дому являла собою явище, яке виникло тільки в ході індустріалізації. В цьому і полягає розкол. Перехід від аграрного до індустріального суспільства є причиною розриву премодерного «людина-природа».

Можна зробити припущення, що марксистська ідеологія – це, по суті, модерн за Елвіном Тоффлером. Якщо у Маркса жінка пасивна, нижча за чоловіка, а чоловік активний і такий, що асоціюється з прогресом, то у Тоффлера пояснення гендерних ролей відбувається через найбільш звичні сексуальні стереотипи індустріального суспільства, які визначають чоловіків як «об'єктивних» в своїй орієнтації, а жінок – як «суб'єктивних». Якщо тут і є доля істини, то, ймовірно, вона лежить не в якійсь фіксованій біологічній реальності, а в психологічних аспектах.

Так, за Тоффлером, чоловіки, підготовлені з дитинства до своєї ролі на підприємстві, де вони повинні були просуватися в світі взаємних залежностей, заохочувалися до того, щоб бути «об'єктивними». Жінки, з самого свого народження спрямовані на виконання репродуктивної функції, виховання дітей і нудну домашню роботу, тобто діяльність, здійснювану в значній мірі в соціальній ізоляції, – вчилися тому, щоб бути «суб'єктивними», і часто їх вважали позбавленими здатності до якомусь раціональному аналітичного мислення, яке, як вважали, вимагає об'єктивності. А тих жінок, які пішли від відносної ізольованості домашнього господарства і включилися у взаємозалежні виробництво, часто звинувачували в тому, що вони перестали бути жінками, вирости холодними, грубими і об'єктивними [16].

Філософ досліджує стандартизацію, в якій відбувається зміна освіти і виховання хлопців та дівчат, а саме – якими вони повинні бути і як діяти відповідно до певних життєвих обставин. Відповідно від дівчини суспільство вимагає в подальшому здійснення дітородної функції та обов'язкового заміжжя. А від хлопця є вимога виконувати свої безпосередньо чоловічі ролі в дорослому житті. Насправді це стандартизовані штампи, яким повинні відповідати особи двох гендерів і тут немає місця для вільного вибору особи.

Крім того, стереотипи сексуальних відмінностей і сексуальної ролі чоловіків і жінок, за Тоффлером, стали ще більш різкими через помилкове ототожнення чоловіків з виробництвом, а жінок – зі споживанням, хоча чоловіки також є споживачами, а жінки – виробниками. Хоча жінки зазнавали гноблення задовго до того, як Друга хвиля почала котитися по землі, сучасну «битву обох статей» можна простежити до конфлікту між двома стилями роботи і далі – до поділу виробництва і споживання. Тобто відділення виробника від споживача в суспільствах Другої хвилі, розколов саму працю, виділивши всередині цієї категорії два нерівноцінних сорти. Відтак розкол економіки поглибив також і сексуальний розкол.

Разом з тим не варто забувати і про те, що значна кількість українського населення проживає в сільських регіонах, а тому його світогляд характеризується, з одного боку, високим рівнем консерватизму, а з іншого – укоріненням гендерного поділу праці, яке сприяє збереженню гендерних стереотипів. Інакше кажучи, збереження патріархальних відносин в сільських регіонах України повністю відповідає охарактеризованому Елвіном Тоффлером другої хвилі цивілізаційних змін [16], а їх зміна передбачає докорінну трансформацію світоглядних, економічних, технологічних та інших інституцій [6]. Дослідник вважав, що фабричне виробництво із притаманним йому розподілом праці, зумовлювало розкол синкретичного традиційного суспільства через закріплення жіночих й чоловічих ролей та формування стереотипів жіночої та чоловічої поведінки [6].

Таким чином, очевидно, як вказує Е. Тоффлер, як тільки відбулось відділення виробника від споживача, після цього стався ряд глибоких змін: для того щоб з'єднати їх, повинен був з'явитися ринок; виникли нові політичні і соціальні конфлікти; визначилися нові сексуальні та соціальні ролі [16]. Тобто модерне суспільство внесло свої корективи у поведінку обох статей.

Сучасна Україна багато в чому ще є суспільством модерну, яке досліджували як Карл Маркс, так і Елвін Тоффлер. Але на порозі третього тисячоліття прогресивна частина суспільства прагне до кардинальних змін, однією з яких є перехід до нового типу культури, побудованої на принципах гендерної рівності [12, с.3]. В основі становлення і розвитку людства як системи, що самоорганізується, лежить низка факторів. Насамперед, це реалізація потенціалу кожного члена суспільства [8, с. 14–15]. Звісно, розкриття потенціалу кожного громадянина – це одне з важливих завдань країни, яка прагне побудувати здорове суспільство, проте для того, щоб це реалізувати, потрібно позбутися радянських практик та охопити усі сфери життя громадян. З одного боку – суспільство прагне до змін, особливо молоде покоління, а з іншого – стереотипне радянське мислення є суттєвою перешкодою до формування нового типу культури.

За дослідженнями американського соціолога Дж. Гайдта [22] можемо прослідкувати тенденцію у сучасному суспільстві щодо того, яким чином впливає урбанізація на розвиток людства. Коли людина з сільської місцевості приїздить до міста, вона перестає жити за тими природними процесами, за якими жила. Урбанізація по своїй суті призводить до гуманності, оскільки лише в місті людина може розвинути свої найкращі потенції, відкрити власну креативність. Натомість у сільській місцевості людина позбавлена того, щоб генерувати творчі ідеї. Чим краще розвивається середній клас, тим більше з'являється простору для здорової конкуренції та креативу, тим більше

людина починає мислити самостійно. Отже, сучасне суспільство вимагає прояву творчості у багатьох сферах життя від осіб різних гендерів. Не виключенням є і сучасна Україна, яка насправді потребує вільних людей без стереотипного мислення. Професійні обов'язки повинні відкриватись у людині внутрішньо, вона самостійно може обирати ким їй бути.

Незважаючи на позитивні тенденції щодо з'яви вільних людей, в Україні ще масово лишаються стереотипи щодо поділу на жіночі та чоловічі професії, що є прямим продовженням того, що пропагувала радянська тоталітарна система. Тому одним з важливих завдань сучасної України є викорінення даних стереотипів для того, щоб представники різних гендерів, в тому числі і третьої статі, могли вільно обирати ким їм бути в професійному та особистісному плані.

Стереотипи, породжені радянською системою, зберігаються і дотепер через те, що культура не змінюється сама по собі. Доречним у даному контексті є поняття колективної пам'яті, яку досліджує німецький історик Я. Ассман [2], і яка, по суті, є уявленням про минуле в соціальному, історичному, культурному сенсах. Колективна пам'ять, за дослідженнями Ассман, зберігається протягом сорока років. Культурна, соціальна, історична пам'ять – це про те, як ми пам'ятаємо і як ми транслюємо цю пам'ять на рівні комунікації. Наприклад, на рівні історії, старше покоління українців пам'ятає як було добре в радянський період через сформовані стандарти мислення. Відтак, на пострадянському просторі можемо спостерігати відстоювання власної колективної ідентичності [7], що є однією з засадничих проблем сучасної України, оскільки унеможливорює рух до позитивних змін, зберігає стандарти радянського мислення тощо.

Всупереч позитивним тенденціям, які спостерігалися в окремих сферах суспільного життя, таких як охорона здоров'я та освіта [20], в Україні залишається високий рівень гендерної нерівності. Це в значній мірі обумовлено пануванням радянських стереотипів і громадських практик, в межах яких законодавство виступає своєрідним програмним девізом, який відкриває можливість для міжнародного діалогу, не накладаючи при цьому будь-яких обмежень з приводу суспільної політики. Ця політична практика чітко проявилася в радянській державі, яка, всупереч законодавчого закріплення принципу гендерної рівності, пропагувала цінності патріархальної сім'ї. В результаті законодавчо закріплене рівноправність перетворювалося в дискримінацію жінок [1].

Істотних змін в українському суспільстві в рішенні проблеми гендерної нерівності не спостерігається і після проголошення незалежності України. Незважаючи на декларований європейський вектор цивілізаційного розвитку, суспільно-політичну думку і сімейну політику продовжують панувати патріархальні стереотипи, що в підсумку призводить до збереження гендерної дискримінації в економічній, політичній, культурній сферах життя [10].

Загалом незмінна гендерна дискримінація в Україні дає підстави стверджувати, що законодавчі норми є недостатнім фактором подолання гендерної нерівності. Чинне законодавство *de jure* гарантує чоловікам та жінкам України рівні права та можливості [9]. Незважаючи на наявність профільних законів України «Про забезпечення

рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» [17], їх норми залишаються переважно декларативними. Соціальна політика, яка ще з радянських часів виконує амбівалентну роль, також не вирішує проблему. Насправді, соціальна політика здебільшого зумовлює суспільний розподіл на респектабельні і нереспектабельні групи у соціумі, а це вже є ознакою нерівного суспільства. Зокрема, на це вказує Н. Фрезер у своїй роботі «Від перерозподілу до визнання дилеми справедливості в епоху постсоціалізму» [7]. Позаяк, хоча законодавство та соціальна політика виступають засобами пом'якшення гендерної нерівності, проте вони не дають можливості для встановлення соціальної рівності, зокрема і гендерної.

В сучасній Україні існує гендерна дискримінація й відносно чоловіків та ЛГБТ-спільноти. Зокрема явною невирішеною проблемою залишається проблема батьків. Підтвердженням цьому є діяльність громадської організації «Батько має право» [3], яка створена з метою перезапуску державної системи опіки над дітьми і знищення застарілих практик радянської системи. Проблеми «третьої статі» теж залишаються невирішеними. Несприйняття людей нетрадиційної сексуальної орієнтації відбувається здебільшого через радянську систему виховання, що була зорієнтована виключно на гетеросексуальних осіб. Натомість молоде покоління ставиться до «третьої статі» більш толерантно, що однозначно сприяє початку декриміналізації гомосексуальності у суспільстві як такої.

Висновки та перспективи розвитку напрямку дослідження

Отже, проблема гендерної рівності в сучасній Україні – це не тільки проблема жіночої частини населення, а й проблема чоловіків та представників ЛГБТ-спільноти. В умовах сучасної України дана проблема суспільстві досі невирішена та зумовлена історичними процесами у пострадянському патріархальному просторі. Основними проблемами залишаються формальність прав людини та усі форми гендерної дискримінації в політичній, культурній сферах нашого життя та в повсякденному житті.

Першочерговим завданням держави у подоланні гендерної нерівності відносно представників усіх гендерів є необхідність сформувати нову практику прав людини, оприлюднювати та боротися з випадками порушення їхніх прав.

Таким чином, українське суспільство потребує звільнення від штамповості масової свідомості та зміни гендерної ментальності. По-друге, варто долати світоглядні, мовні, культурні стереотипи, які вкорінені в наше суспільство ще з часів радянського суспільства. І по-третє, необхідні зміни в громадянському суспільстві, подолання його слаборозвинутості та пасивності.

Отже, зміни у сучасному українському просторі стосовно прав чоловіків, жінок та «третьої статі» можливі за умови викорінення стереотипів радянської системи; послідовної та врегульованої державної гендерної політики в даній сфері та за активної прогресивної позиції громадянського суспільства.

Література:

1. Айвазова, С. Советский вариант «государственного феминизма» [Электронный ресурс].– Режим доступа: <http://www.owl.ru/win/books/gender/11.htm>

2. *Ассман, Я.* Культурная память. Письмо, память о прошлом и политическая идентичность в высоких культурах древности / Я. Ассман. — М.: Языки славянской культуры, 2004. — 358 с.
3. Батько має право. ГО [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://batkomaerpravo.org/about-us>
4. *Вовк Х.* Студії з української етнографії та антропології (вид. 1995) Праця [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://chtyvo.org.ua/authors/Vovk_Khvedir/Studii_z_ukrainskoi_etnohrafii_ta_antropologii_vyd1995/
5. Гендерна рівність і розвиток: погляд у контексті європейської стратегії України. — К.: Заповіт, 2016. — 244 с.
6. *Гоян И., Сторожук С.* Стратегии гендерного равенства как элемент социальной политики / И.Н. Гоян, С.В.Сторожук //Общество. Социальная политика. Воспитание, ноябрь, 2017.- С.14-23. [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <http://soc-vozpitanie.esrae.ru/pdf/2018/1/122.pdf>
7. *Гоян, І., Сторожук, С.,* Гендерна рівність у транзитивних суспільствах: проблеми і перспективи. Науковий вісник НУБіП України. Серія: Гуманітарні студії. 2018. Вип. 280. С. 18-29. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Gumanitarni/article/view/10916>
8. *Івченко Ю.В.* Гендерна рівність в Україні (національні особливості) / Ю. В. Івченко // Філософські та методологічні проблеми права. -2013. - № 1-2. - С. 52-59. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fmpp_2013_1-2_8
9. *Ісламова Д.* Гендерна рівність в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://afield.org.ua/pub3/pub46_2.html
10. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_207
11. Конституція України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
12. *Лавріненко Н.* Гендерні дослідження в соціології : [прогр. лекційного курсу] / Н. Лавріненко. — К. : Київський ун-т ім. Тараса Шевченка; Ін-т соціології НАН України, 1998. — 24 с.
13. *Маркс. К.* Капитал. Полная квинтэссенция 3-х томов [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://www.litres.ru/karl-marks/kapital-polnaya-kvintessenciya-3-h-tomov/>
14. *Смольницька М.* Жінка в радянському суспільстві: офіційний образ і реальна практика / М. Смольницька // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика: Зб. ст. — К., 2011. — Вип. 16. — С. 162-174. — Бібліогр.: 27 назв. — укр.
15. *Сороковикова В.* Гендерный поворот в культурологическом знании [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://studfiles.net/preview/6879688/>
16. *Тоффлер, Э.* Третья Волна [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://royallib.com/book/toffler_elvin/tretya_volna.html (дата обращения 04.04.2019)
17. *Уварова О.* Права жінок і гендерна рівність в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://helsinki.org.ua/prava-zhinok-i-henderna-rivnist-v-ukrajini-o-uvarova/>
18. Українки в історії / С. Андрусів [та ін.] ; ред. В. Борисенко. — Київ: Либідь, 2004. — 326 с.
19. Феминистская критика и ревизия истории политической философии / Сост. М.Л. Шенли, К. Пейтмен. Москва: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2005. 400 с.
20. *Цымбал, Л.* В мире иллюзий: Почему гендерное равенство в Украине — это фантастика [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://womo.ua/v-mire-illyuziypochemu-gendernoe-ravenstvo-v-ukraine-eto-fantaziya/>
21. *Dupuis-Déri, F.* Le «masculinisme»: une histoire politique du mot (en anglais et en français) // Recherches féministes. — 2009. — Т. 22, № 2. — С. 97-123.
22. *Haid J.* Jonathan Haidt's Home Page (it's pronounced "height"). Available at: <http://people.stern.nyu.edu/jhaidt/home.html> (Accessed: 18.04.2019)
23. *Hartsock (Nancy C.M.) papers, 1960-2009.* Available at: <https://library.brown.edu/collatoz/info.php?id=416/> (Accessed: 18.04.2019)